
DOI

УДК 94(477. 83/.86)»1918/1940»

Михайло Чучко (м. Чернівці)

доктор історичних наук, професор

Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича

E-mail: m.chuchko@chnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1326-2865>

Діяльність на Буковині румунської поліції у міжвоєнний період

Метою статті є висвітлення діяльності на Буковині у міжвоєнний період румунської поліції. Основну увагу зосереджено на законодавчій базі функціонування поліцейських органів, їхній структурі, організації і принципах роботи, особистостях керівників і службовців, упродовж 1918 – 1940 рр. Методологічну основу дослідження складають принципи історизму, науковості, об'єктивності, аналітичного й компаративного методів. Наукова новизна актуалізується браком ґрунтовних досліджень, присвячених діяльності поліції на Буковині в період перебування краю в складі Румунського королівства. У статті розкрито організаційні та правові засади діяльності поліцейських органів, порядку їхнього комплектування; розглянуто напрямки, форми і методи функціонування підрозділів поліції у справі підтримання громадського порядку та боротьби з криміналом, а також залучення поліцейських до придушення опозиційних румунській владі соціальних та національних рухів.

Висновки. Прилучення Буковини до Румунії восени 1918 р. спричинилося до трансформації місцевих поліцейських органів і подальшої їх уніфікації за зразком поліції старого королівства. 1923 року дирекція поліції у Чернівцях була перетворена у поліцейську префектуру, а відтак реорганізована у регіональний інспектора поліції. У Чернівцях також діяла квестура поліції. Основним завданням румунської поліції була боротьба з кримінальними злочинами, здійснення слідства та розшуку злочинців, охорона існуючого державного та суспільного ладу, нагляд за настроями населення у містах та селах, за іноземцями, пресою, і громадсько-політичними організаціями. Крім того поліцію залучали до розгону масових протестних акцій соціального та національного характеру. Із встановленням в північній Буковині влітку 1940 року радянської влади, проти колишніх службовців румунської поліції, які залишилися в краї, почалися репресії.

Ключові слова: Буковина, Румунія, румунська поліція, міжвоєнний період, громадський порядок, кримінал, радянські репресії проти колишніх поліцейських.

Mykhailo Chuchko (Chernivtsi)

Doctor of Historical Sciences,

Professor of Yuriy Fedkovych

Chernivtsi National University

E-mail: m.chuchko@chnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1326-2865>

The activities of the Romanian police in Bukovina in the interwar period

Abstract. The aim of the article is to highlight the activities of the Romanian police in Bukovina in the interwar period. The main attention is focused on the legislative basis for the functioning of police agencies, their structure, organization and principles of work, the personalities of leaders and employees during 1918–1940. The methodological basis of the study is formed by the principles of historicism, scientific nature, objectivity, analytical and comparative methods. The scientific novelty is actualized by the lack of thorough studies devoted to the activities of the police in Bukovina during the period of the region's stay in the Romanian Kingdom. The article reveals the organizational and legal basis for the activities of police agencies, the procedure for their staffing; the directions, forms and methods of functioning of police units for maintaining public order and combating crime, as well as the involvement of police officers in the suppression of social and national movements opposed to the Romanian authorities are considered.

Conclusions: The annexation of Bukovina to Romania in the autumn of 1918 led to the transformation of local police agencies and their subsequent unification according to the model of the police of the old kingdom.

In 1923, the police directorate in Chernivtsi was transformed into a police prefecture, and then reorganized into a regional police inspectorate. A police questura also operated in Chernivtsi. The main task of the Romanian police was to combat criminal offenses, conduct investigations and search for criminals, protect the existing state and social order, supervise the mood of the population in cities and villages, foreigners, the press and socio-political organizations. In addition, the police were involved in dispersing mass protests of a social and national nature. With the establishment of Soviet power in northern Bukovina in the summer of 1940, repressions began against the former employees of the Romanian police who remained in the region.

Key words: *Bukovina, Romanian police, interwar period, public order, crime, Soviet repressions against former police officers,*

Одним з важливих напрямків дослідження історії правоохоронних органів на Буковині в період входження краю до складу Румунського королівства є аналіз діяльності румунської поліції. У міжвоєнний період поліцейські органи відігравали ключову роль у підтримці громадського порядку, боротьбі з криміналом та контролем за неблагонадійними елементами. Варто відзначити, що спеціального комплексного дослідження про діяльність румунської поліції на території Буковини упродовж 1918–1940 рр. досі немає. У працях румунських дослідників, присвячених історії поліції в Румунії, поліцейські установи на Буковині згадуються побіжно, в контексті правоохоронних структур країни загалом¹. Так само, оказіонально згадують про діяльність органів поліції на території Буковини вітчизняні дослідники в узагальнюючих працях з історії краю². Певним кроком у плані більш докладного дослідження правового статусу, структури та методів діяльності румунської поліції на Буковині у міжвоєнний період стали дисертаційна робота та монографія чернівецького дослідника історії держави і права І. Торончука «Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.)», який присвя-

тив діяльності поліції в краї у 1918–1940 рр. окремий параграф³. Отже, маючи на меті більш докладно торкнутися окресленої проблеми, спробуємо у пропонованій статті, спираючись на мемуари, пресу та архівні матеріали, глибше розкрити коло питань, пов'язаних з діяльністю органів румунської поліції на Буковині упродовж міжвоєнного періоду.

Процес легітимізації румунської влади на Буковині після вступу туди 8–11 листопада 1918 року військ Румунського королівства і проведення 28 листопада Генерального конгресу Буковини, який оголосив про приєднання краю до Румунії, а Румунська Національна Рада стала верховною владою на Буковині, супроводжувався ліквідацією австрійських силових структур та заміною їх румунськими. Першими розпустили австрійські поліцейські установи, які досі діяли в краї (у тому числі чернівецький бюргервер). Охорону правопорядку на перших порах було покладено на вояків VIII румунської дивізії генерала Я. Задіка, а також тих службовців колишньої австрійської поліції, які присягнули на вірність румунському королю і народу. Було також проголошено стан воєнної облоги в цілій Буковині⁴.

¹ *Abraham P. Comunitatea, poliția și tranziția. București: Ed. Național, 1996; Șinca F. Din istoria Poliției Române. București: RCR Print, 200; Bruja R.-F. Originea, înființarea și organizarea Frontului Renașterii Naționale (1938-1940)// Suceava. Anuarul Complexului muzeal Bucovina. 2002. An. XXIX–XXX. Vol. II; Bruja R.-F. Traian Braileanu in Documents (III)// Codrul Cosminului. 2008.Nr. 14.*

² *Піддубний Г. Буковина, її минуле і сучасне. Харків: ДВУ, 1928; Нариси з історії Північної Буковини / Редкол.: Ф. П. Шевченко (відп. ред.) та ін. АН УРСР. Ін-т соціальних і економічних проблем зарубіжних країн; Ін-т історії. К.: Наук. думка, 1980; Піддубний І. Місто у міжвоєнний період// Чернівці: Історія і сучасність Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто (В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добржанський та ін.; За заг. ред. В.М. Ботушанського). Чернівці: Зелена Буковина, 2009; Кривого Г.П. Кіцмань і кіцманчани. Погляд крізь простір і час. Історико-краєзнавчий нарис. Чернівці: Букрек, 2011.*

³ *Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.): Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних правових учень. Чернівці, 011. С.143 URL:https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4827/Toronchuk_DISS.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.11.2022); Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.): монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 177–186.*

⁴ *Нариси з історії Північної Буковини. С.252; Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр). С. 143; Добржанський О.В., Старик В.П. Бажаємо до України! Змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.). Одеса: Маяк, 2008. С. 232; Добржанський О.В., Старик В.П. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.). Документи і матеріали. Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. С.288, 354–355.*

Для організації поліцейських органів на Буковині після приєднання її до Румунії за зразок служила поліція старого королівства. Аналогічним чином йшов процес і в сусідніх Бессарабії та Трансильванії, що цілком відповідало принципам подальшої уніфікації органів правопорядку та законодавства у новоприєднаних провінціях. Вже наприкінці 1918 р. прийнято рішення щодо створення у Чернівцях генерального субінспекторату поліції. У грудні 1918 р., з метою забезпечення правопорядку у Чернівцях, створено міську дирекцію поліції, яку очолив колишній австрійський поліцейський директор і таємний радник К. Тарангул фон Валеуца⁵.

Чернівецький дослідник І. Торончук слушно відзначав, що складна політична ситуація у краї відтермінувала процес організації поліцейських органів на Буковині на румунський лад до часу, коли цим питанням почали цікавитися представники центральних органів влади в Бухаресті.

Чернівецький генеральний субінспекторат поліції до початку 1919 р. фактично існував лише на папері і почав реально діяти у складі двох департаментів тільки в означеному році.

У своїй роботі поліцейські органи Буковини на перших порах після об'єднання з «регатом» в керувалися законами про діяльність поліції 1903 та 1908 років, а також спеціальними інструкціями з організації роботи міських та секретних агентів Чернівецької дирекції поліції, у яких за мету діяльності поліції було визначено попередження та протидія законними методами діяльності, спрямованої проти монарха, правлячої династії, держави, громадського порядку, підданих та їхньої власності, розшуку правопорушників, здійснення попереднього слідства та ін.

У той час реорганізовану за зразком старого королівства поліцію Буковини та її працівників громадськість і преса нерідко звинувачували у корупції, некомпетентності та зв'язках зі злочинними елементами. Засоби масової інформації робили закиди керівнику дирекції поліції щодо ностальгії за австрійськими часами, у зневазі до румунів, і, натомість, сприянні у кадрових питаннях представникам єврейства. Зокрема, говорили про те, що для призначення нових комісарів у 1920 р. директор поліції К. Тарангул фон Валеуца подав кандидатури трьох євреїв та од-

ного українця, і жодного румуна. Серед секретних агентів, яких він призначив, було чотири євреї, один українець та один поляк. Крайова влада вимагала від центральної зробити з цих фактів організаційні висновки і вжити заходів⁶.

Про реалії служби поліції о тій порі в Чернівцях згадував у «Споминах буковинця Усусуса» Євген Драгінда, який повернувшись з табору полонених вояків УГА в Польщі до Румунії, у рідну Заставну, вступив з конспіративних міркувань на службу до румунської поліції в Чернівцях. Доволі докладно зупинився Драгінда на службових буднях співробітників румунської поліції, загострюючи увагу на окремих нюансах несеної ним служби у поставстрійських Чернівцях, про яку згадував так. «Нас, рекрутів, привели на поліцейну станицю на Ринку. Звідси всіх розділили по бічних станицях, як Рошош, Руська вулиця, а мене таки залишили на головній станиці на Ринку. Не знаю, чому мене призначено якраз туди, де наші бурші парадують.

По дорозі, як я ішов з Івановичем, я з стиду червонів і замлівав, холодний піт виступав мені на чолі. Я не бачив, куди ступаю. Я ішов, як мумія. Іванович питає, що сталося зі мною. Я не міг нічого відповісти. У моїй голові були думки: «Бувший усусус – зрадник; що скажуть мої знайомі? Як до цієї поліцейної праці привикнути?».

Не знаю, чи мене вислали на головну вулицю, чи тільки для випробування моєї реакції там, де бурші парадують. На першу стрічу не треба було довго чекати. По короткій хвилині переходять бурші з «Алеманії», друга група «Молдавія», а за ними наші бурші з «Запорожа». Якраз такі, які мене добре знали і знали про мою ціль у поліції. Побачили мене, з усмішкою махнули рукою і пішли далі. Ця усмішка дала мені до розуміння, що вони вповні зі мною і мене розуміють. Це мене дуже піднесло на дусі, і я себе переконав, що можливо переводити в життя те, що я задумав.

По першій такій показовій службі я почав удавати ревного службовика і показав тим румунам, які так косо на мене дивилися, що бувший усусус не боїться поліцейних приписів і вміє виконувати свою службу. У короткому часі я здобув собі довір'я, що було моєю ціллю».

⁵ Чучко М.К. Правоохоронні органи на Буковині в роки Великої війни (1914–1918) // Русин. Міжнародний історический журнал. Кишинев, 2024. № 76. С. 136, 163; Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 143.

⁶ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 144.

За пару днів мене вислано з Івановичем до залізничного двірця Бангофштрассе, де все був великий вуличний рух. Нараз чуємо, що якісь два панки кличуть румунською мовою: «Мой гардул!» щоб ми до них прийшли. Чернівецька поліція виконувала службу посередині вулиць, а ніколи по хідниках-тротуарах. Ці панки, які не були нам знані, кличуть нас знов, щоб ми прийшли до них. Ми їм показуємо, щоб прийшли до нас, як їм щось потрібно. Тоді вони почали нас визивати і грозити, що вони міністри з Букарешту. Тут прийшла для нас добра нагода показати себе строгими поліцистами. І таким поступованням здобули для себе велике довір'я і признання між румунською елітою на поліційній станиці. Ми приступили до цих панків-міністрів і хочемо їх арештувати за неприличні слова до нас. Вони опираються, але Іванович як старий поліцист з ними довго не церемонився, витягнув ланцюжки і заложив на руки. Другий не опирався і дався мені закувати. І так ми цих скованих міністрів привели на нашу станицю.

Спочатку ці букарештські міністри викрикували і грозили, що заберуть нас до Букарешту і будуть там нас судити. Ми пояснили цілу аферу нашому шефові, а він заявив нам, що ми поступили правильно, ніхто не сміє ображати поліцію за її правильну працю. Ці міністри змішалися і почали поводитися трохи ліпше. Іванович запевнив, що ми поступили правильно.

На другий день нас покликали знов до канцелярії і наставники дали нам велике признання за нашу взірцеву службу. Ці панки лише дивилися на нас і з похиленими головами заявили, що вони б хотіли мати таку поліцію в Букарешті. А на закінчення Іванович сказав по-румунськи, що це Чернівці і на другий раз поведеться культурніше.

Так ми розійшлися з цими букарештськими міністрами. Тепер ми здобули собі повне довір'я і признання за нашу взірцеву службу, тобто те, що ми хотіли для нашої запланованої роботи.

У тих часах була велика нагінка на українців, а найбільше на пограничні села і в самій Басарабії. Поліційні арешти були вічно переповнені, люди мусіли тижнями вичікувати на якісь допити – винні чи невинні, їх все водили і поштурхували, поводитися нелюдяне. Були між ними безпідставно обвинувачені за шпигунство на користь комунізму. Таких людей потайки ввозили у глиб до Румунії до Регату і багато з них без сліду пропадало.

Для нас, українців, стало ясно, як рятувати цих невинних людей. Я скоро знайшов однодумців в поліції, а саме: Цопа, Буцура, Попенко, Іванович, Гадза. Інспектор Тебінка повідомляв нам, хто найбільше загрожений і кого зараз винускати.

Пограничники приводили до нас політичних в'язнів, давали нам список людей, яких передають на перетримання, а на другий день перебирали ту саму кількість, ніколи не викликаючи по прізвищах. Наш спосіб був дуже простий – вночі ми приводили до арештів всяких вуличників і п'яниць, яких ми виловлювали, а вони радо йшли до нас, бо мали де переночувати і навіть дещо з'їсти. Ми впихали їх у кімнати політичних в'язнів до повного вчорашнього рахунку на місце загрожених, а політичних винускали, щоб вони скоро зникали і скривалися.

Ранком, як п'яниці і вуличники добре виспалися, і протверезіли, почали кричати, що вони тут не належать, але то було запізно. Прийшли пограничники за своїми арештантами, ми їм відрахували вчорашню кількість, підписали нашу передачу і вони підписалися, що відібрали своїх арештантів. Ми все робили урядово і все йшло за підписами. І так ця наша трансакція йшла добре і справно.

Та, як каже наша пословиця, все має свій кінець. Ми були так сильно законспіровані і певні себе, що ця певність нас зрадила. Ми подвоїли нашу обережність і дальше переводили такі вимінні трансакції.

Нашим завданням, було все обсервувати. Одного дня, ми зауважили, що румунські студенти-бурші зачасто заходять до головного приміщення поліції напроти нашої гімназії. Пізніше ми довідалися від інспектора Тебінки, що румунські студенти-бурші і їхні прихильники таємно змовляються з президією поліції, щоб проти них не висилати поліцію. Вони мали в плані з вищими румунськими урядовцями напасти на Німецький Народний Дім, зайняти його і так поволі присвоїти.

Їх плян був такий. Румунські студенти мали спровокувати бійку з німцями, а ми як поліція мали щойно тоді прийти, як німці будуть викинені надвір, а румуни всередині.

Та сталося інакше. Ми, українці в поліції, повідомили німців про цей підступний плян румунів. Німці потайки забарикадувалися всередині дому і лише вичікували на напад. Румунські студенти були певні своєї перемоги, що за

півгодини вони будуть в домі, а німецькі студенти будуть викинені з власного дому. Ми дістали наказ на означену годину вирушити до Німецького Дому, бо там якісь непорядки. Наказ строгий – розігнати тих ворохобників і зробити порядок. Одного румуни не знали, що ворохобники - це їхні змовники і ми маємо їх розігнати. Точно на умовлену годину ми вирушили до Німецького Дому. З великою радістю і охотою ми розігнали ту напасливу румунську голоту. Ці бандити мусіли залишити свій плян, упорядкувалися і маршем пішли під будинок поліційної президії і почали співати австрійський гімн «Готт ергалти». Ми їх і тут розігнали.

Другий, такий їх плян був зайняти Український Народний Дім в такий самий спосіб, та через невдачу з Німецьким Домом вони залишили цей плян. Румунські студенти і їхня змовлена поліція-шовіністи ніяк не могли зрозуміти, як їх тайний плян нападу зраджено.

Цей випадок кинув підозріння на нашу поліційну станицю, де більше поліцистів були українці. Я був перший на листі підозрілих. Найбільш мені пошкодило те, що «Запороже» не викинуло мене з членства «шас кум інфамія» як зрадника своєї нації. Про цей строгий закон поліція знала і на цьому опирала своє підозріння. Я дальше був формальним членом «Запорожа».

Президія поліції звернулася з інвестицією до Заставної до команданта Зігеля і до шефа Сігуранци Мікулі. Вони обидва були добрими приятелями моєї родини і мене добре знали. Мікулі і Зігель повідомили мене про інвестицію і рівночасно Мікулі передав мені пашпорт на виїзд до Відня на студії.

Як я вже був три дні у Відні, Мікулі і Зігель вислали президії поліції в Чернівцях вже правдивий рапорт, який мені не міг пошкодити. Моя втеча припинила дальше підозріння на тих українців, які залишилися дальше в поліції для своєї праці і кар'єри. Румуни були дуже раді, що мене позбулися»⁷.

Тим часом влада змушувала поліцейське начальство Чернівців ретельніше добирати кандидатів на службу в поліцію, поповнювати її ряди кадрами румунської національності. Так, 4 червня 1920 р. румунський уряд прийняв постанову, згідно з якою керівництво буковинської поліції

несло особисту відповідальність за дії цього органу і щотижня повинні були звітувати про його діяльність перед міністром внутрішніх справ в Бухаресті. А 30 червня 1921 р. був оприлюднений декрет про уніфікацію вимог щодо персоналу поліції колишніх австрійських провінцій Трансильванії та Буковини, який мав на меті покращення кадрового забезпечення поліційних органів. Відповідно до цього декрету перевага при влаштуванні на роботу в органи поліції надавалася румунам.

Нападки преси і тиск влади, звинувачення, що з такою кадровою політикою діяльність дирекції поліції є малоефективною у справі впровадження політики більш тісної інтеграції провінції Буковина до королівства Великої Румунії, робили відставку багатолітнього керівника поліції в Чернівцях лише питанням часу. За іронією долі, директору поліції ще з австрійських часів, К. Тарангулу фон Валкуці довелося в кінці грудня 1921р. взяти участь у ліквідації поста президента Буковини, замість якого мали запровадити посаду префекта. Управлінські органи краю все більше уніфікувалися з органами ретату⁸. А навесні наступного року на самого директора поліції чекала відставка. За повідомленням крайового вісника «Monitorul Bucovinei» від 27 травня 1922 р., замість усунутого від керівництва надвірного радника К. Тарангула фон Валлеуци, новим очільником чернівецької дирекції поліції став радник поліції Васіле Болокан⁹. А вже наступного, 1923 року, дирекцію поліції в Чернівцях було реорганізовано у префектуру поліції.

У період керівництва префектурою поліції І. Менеску в чернівецькій поліції була проведена структурна реорганізація, з поділом її на три відділи: кримінальний, адміністративний та з питань персоналу (який і очолив І. Менеску). При префектурі поліції Чернівців також було відкрито відділи дактилоскопії та фотографування, при організували безкоштовні курси з криміналістики. Крім того в префектурі створили музей конфіскованих поліцією речей та знарядь злочинів.

Проте, основна увага керівника префектури поліції в Чернівцях у цей час була сконцентрована на проблемі запровадження серед поліцейських співробітників міста румунської мови як обов'язкового засобу спілкування під час вико-

⁷ Добржанський О.В., Старик В.П. Бажаємо до України! Змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.). С. 551–554.

⁸ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 144.

⁹ Monitorul Bucovinei. 1922. 27 Mai. Fascicula 9. P. 1.

нання службових обов'язків. Раніше, у дирекції поліції, на мовному питанні особливо увагу не загострювали. Однак, тепер для продовження кар'єри це питання стало ключовим¹⁰.

Так, претендентка на місце служби в генеральному інспектораті випускниця комерційної школи Владислава Саницька з Чернівців, полька за походженням, вказала у заяві від 28 лютого 1922 р., адресованій на ім'я генерального інспектора, що вона добре знає румунську, німецьку та польську мови, а також говорить руською та друкує на машинці¹¹. А з особової справи відставного воєнного (капрала), жителя Чернівців, Людвіга Опоки, який народився в с. Кам'янка Сіретського повіту, і отримав місце спеціального агента 1-го класу у Вижниці, дізнаємося, що він володів румунською, польською, німецькою, угорською, руською та італійською мовами і закінчив перед війною 2 класи реального ліцею в Чернівцях. Перед прийняттям на службу він так само подав заяву 12 червня 1922 р. генеральному інспектору, вказавши посаду, на яку претендує та долучивши сертифікати про воєнну службу, моральний стан, тощо¹².

Проте, деякі співробітники поліції румунською на перших порах не володіли, тому, за твердженням дослідника І. Торончука, для таких працівників поліції у той час організувалися безкоштовні мовні курси, які тривали переважно шість місяців, після чого поліцейські співробітники склали іспит, що звершувався переважно успішно.

Економічна криза кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., що набула світових масштабів, стала спусковим механізмом для зростання рівня злочинності й у Румунському королівстві. Зміна обставин зробила актуальною необхідність в негайному реформуванні організації поліції, оскільки актуальний її стан виявився загниваючим. Причому, на необхідності реформ наголошували як громадськість, так і фахівці. Зокрема, у 1929 р. енергійно підтримував ідею необхідності реформ тодішній префект поліції в Чернівцях Василе Болокан¹³.

У відповідь на це румунська влада 21 липня 1929 р. видала закон про створення державної поліції¹⁴. Цим законодавчим актом було започатковано запровадження нових реформ в справі організації діяльності поліції на основі принципів її уніфікації та спеціалізації. У столиці Бухаресті створили генеральну дирекцію поліції, яка виступала координуючим центром з організації роботи поліційних установ та справи забезпечення правопорядку у містах Румунського королівства. Генеральна дирекція поліції знаходилася в структурі Міністерства внутрішніх справ і на неї, відповідно до регламенту МВС від 25 січня 1930 р., покладалося загальне керівництво органами публічної та державної безпеки. Генеральну дирекцію поліції Румунії очолював генеральний директор, якому допомагав генеральний субдиректор. До генеральної дирекції поліції структурно входили дирекції адміністративної поліції, дирекції судової поліції, дирекції поліції сигуранци (безпеки), інспекторату міської варти та жандармського бюро, яке було покликане організувати співпрацю між жандармерією та поліцією.

Генеральна дирекція поліції організувала роботу за трьома напрямками: адміністративна поліція, судова поліція та поліція безпеки/інформації – сигуранци¹⁵.

Відповідно до закону 1929 року структура румунської поліції зазнала нової трансформації. Тепер на рівні Бухареста діяла префектура. У про-вінцях були створені регіональні інспекторати поліції. У муніципіях – квестури поліції. Нижчий адміністративний рівень був представлений поліцією міст – повітових центрів та комісаріатами чи батальйонами містечок чи сіл. Закон передбачав також створення 7-ми регіональних інспекторатів поліції, один з яких розташовувався в адміністративному центрі Буковини – м. Чернівці¹⁶. Межі юрисдикції Чернівецького регіонального інспекторату було визначено спеціальним королівським декретом ще 1919 року, який територією його діяльності всі повіти провінції Буковина.

¹⁰ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 144–145; Державний архів Чернівецької області (далі ДАЧО), ф. 30, оп. 1, спр. 14, арк. 1, 2, 3–3 зв.

¹¹ ДАЧО, ф. 30, оп.1, спр. 23, арк. 2.

¹² Там само, арк. 8–9.

¹³ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 144–145.

¹⁴ Abraham P. Comunitatea, poliția și tranziția. P. 69.

¹⁵ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 145.

¹⁶ Șinca F. Din istoria Poliției Române. P. 253.

До компетенції Чернівецького регіонального інспекторату поліції належали організація та контроль за діяльністю всієї поліції краю, накопичення та аналіз інформації про діяльність поліції і стан забезпечення правопорядку у буковинських містах. Інспекторат також був зобов'язаний надавати інформаційні звіти про це до Генеральної дирекції поліції Румунського королівства. Структурно, інспекторат в Чернівцях мав три департаменти: адміністративної поліції, судової поліції та поліції сигуранци. На чолі кожного з них стояв шеф-комісар. При інспектораті також був контролер з питань діяльності міських поліцейських¹⁷.

Житель довоєнних Чернівців, письменник Петер Демант (літ. псевдонім Вернон Кресс) згадуючи у своїх спогадах про стан міської поліції в 20-х – 30-х рр. ХХ ст., засвідчував, що нове румунське поліцейське начальство порозганяло старі кадри, що служили ще при Австро-Угорщині, бо ці поліцаї були на «ти» з усіма кримінальниками і перекупниками краденого. Вони легко виявляли дрібні крадіжки і повертали крадене власнику без арешту злочинця, і маючи гарні зв'язки вилловлювали небезпечних грабіжників. Після приходу нового начальника, в поліції з'явилися молоді кадри, скупі чиновники, які перш за все займалися шантажем, хабарями і побиттям. Грабіжники не вельми панькалися із такими чиновниками від поліції, і навіть був випадок, коли за тиждень убили трьох слідчих.

Серед тих, кого нове начальство вирішило позбутися в керівних рядах оновленої поліції опинився також колишній начальник карного розшуку ще з австрійських часів, нишпорка старої школи, Цахманн. Спершу він був понижений на посаді через свою нетрадиційну сексуальну орієнтацію, чутки про яку дістались таки аж до Бухареста. Замість нього, за словами П. Деманта, «начальником розшуку призначили молодого фанфарона з бакенбардами (що в місті вважалося вершиною несмаку, дозволеного хіба тенору чи іспанцю) завжди вдягнутого з голочки». Відтак колишній начальник кримінального розшуку Цахманн попросився у відставку, але його не відпустили, і пригрозили, якщо буде наполягати, влаштують показовий суд за його мужеложство. Після цього Цахманн покінчив з собою, стрибувши з моста в річку. Тіло так і не знайшли.

Після зникнення поліцейського Цахмана кримінальна ситуація у Чернівцях погіршилася. Адже новий начальник поліції спеціалізувався на хабарях від купців, які бажали отримати дозвіл на встановлення кіоску на ринку. Після реорганізації поліції в комісари кримінальної поліції перевели д-ра О. Хахона, який до того служив в сигуранці¹⁸.

Станом на 1936 р. Чернівецький регіональний інспекторат поліції складався із інспектора (цей пост займав Думітру Заю), субінспектора, 3-х шеф-комісарів, 2-х комісарів, 5-ти помічників комісарів, 3-х поліцейських, архіваріуса, секретаря, 5-ти дрібних службовців, 3-х перекладачів, телефоніста та 2-х радіотелеграфістів.

Організація міської поліції залежала від категорії міста. Чи було воно муніципією (значним містом), адміністративним центром повіту чи містечком у якому не розміщувалася повітова адміністрація. У муніципіях, а такий статус після приєднання до Румунії на Буковині отримало м. Чернівці, за законом 1929 року діючі там поліцейські префектури перейменували у квестури поліції. Квестура складалася з трьох бюро: адміністративного, судового та сигуранци. Квестуру поліції очолював квестор, а допомагав йому секретар. Відповідні бюро очолювали шеф-комісари чи комісари. Чернівці поділялися на вісім поліцейських секторів, які підлягали квестурі міської поліції¹⁹.

У 1936 р., як свідчить «Загальний щорічник міста Чернівці», штат квестури поліції головного міста Буковини складався з квестора (Аурел Гіня), секретаря квестури поліції (Александру Гросарю), 3-х шефів бюро (шеф-комісарів) (шеф бю-ро Алекс Дімітровіч, субшеф Діонісіє Угріннський, субшеф Ніколай Зотта), 14-х комісарів поліції (Йо-сиф Яворський, д-р Саму-їл Хаммер, Георге Палієвич, Ромулус Телегуце, д-р Северин Штраб, д-р Кароль Постатни, Іоан Зир-неску, Георге Антонович, Віктор

Aurel Ghinea
Polizeiquestor

Квестор
чернівецької
поліції А. Гіня

¹⁷ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 145–146.

¹⁸ Кресс Вернон. Моя первая жизнь: Невыдуманная повесть. Черновцы: Зеленая Буковина, 2008. С. 222–226.

¹⁹ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 146.

Попескул, Єуген Маєр-Міхальський, Володимир Білецької, Орест Хахон, Костянтин Якобан, Іоан Попеску), 12-ти помічників комісарів (Костянтин Мартін, Василе Недельку, Теодор Парасківеску, Орест Малчінський, Василе Реус-Мирза, Аркадій Галериу, Міхаю Кимпеану, Ніколае Ракоча, Ніколае Грігоровіч, Юліу Поповіч Павел

Співробітники бюро ідентифікації Чернівецької квестури поліції (другий праворуч Ю. Поповіч) (за «*Plustrația română*»).

Марічек, Дезідеріу Катополь), 16-ти агентів поліції (Костянтин Баба, Мірча Панаїтеску, Діонісіє Шкраба, Ісідор Ракочя, Рудольф Фойтічек, Рудольф Хартль, Ладіслаус Айдріх, Аурел Нікітовіч, Георге Ярош, Георге Могільніцкі, Моріц Роттенберг, Анна Пігал, І. Підгорні, Анна Бенеску, Юлія Хофман, Василе Дашкевич), шефа бюро (Алекс Дімітровіч), 2-х заступників шефа бюро (Діонісіє Угрінскі, Ніколай Зотта), архіваріуса, 9-ти співробітників, перекладача, фотографа та 2-х покойових служителів. Крім того, до квестури міської поліції були приділені 4 відділи на чолі з комісарами (Георге Теодореску, Арістід Бенделла, Віанор Поповіч, Раду Рей), до яких входили їхні помічники, агент поліції та представник допоміжного персоналу²⁰.

Принагідно варто відзначити, що того таки 1936 року румунська поліція в Чернівцях отримала для користування свій перший автомобіль, який призначався для перевезення поліцейського наряду до місць подій²¹.

У повітових центрах Буковини були утворені поліцейські установи, що склалися з двох бюро – одне для адміністративної і судової поліції, а друге – сигуранци. Поліцію повітового

центру очолював шеф поліції. Його помічником був секретар, а відповідні бюро очолювали комісари. Чисельність персоналу поліції повітового міста залежала від території міста та кількості його жителів. У містечках повіту, приміських і прикордонних селах створювалися комісаріати або загони поліції. Крім того, при міських поліціях було створено спеціальний відділ міської варті з охорони громадського порядку.

На теренах Буковини поліцейські дільниці були створені таких повітових центрах як Сучава, Сторожинець, Кимпулунг, Редеуць. У містах, містечках та прикордонних населених пунктах – Грігоре Гіка-Воде, Вашківці, Вижниця, Сірет, Гура-Гуморулуй, Пашкань – діяли комісаріати поліції. Загони поліції створено у Заставні, Орошень, Солці, Дорнешть, Дарабань, Герці, Михайлень, Савенах, Неполоківцях, Гура Путилей, Вамі тощо.

При залізничних вокзалах краю теж були створені опорні пункти поліції. Вони діяли на залізничному вокзалі в Чернівцях, залізничних станціях Грігоре Гіка-Воде, Хрещатик, Дарманешть, Адинката, Вижниця, Вашківці, Дорнешть.

За словами дослідника І. Торончука, штат цих поліцейських пунктів не був чітко визначений і залежав від закладених на фінансування поліцейських органів у бюджеті коштів. Так пункт поліції на вокзалі Чернівців складався з двох поліцейських, а після проведення реформи поліції в 1929 р. та виділення більших коштів на фінансування поліції – зріс вже до шести осіб і складався з комісара, помічника комісара та чотири міських сержантів. У пунктах поліції при залізничних станціях Адинката, Вижниця, Вашківці, Дорнешть на момент їх створення служило по одному поліцейському. А пристанційних пунктах Хрищатик та Дерманешть – відповідно двоє, та четверо поліцейських²².

На Буковині працівники поліцейських органів в рамках своєї компетенції мали виконувати розпорядження повітових префектів та примарів міст щодо забезпечення громадського порядку і національної безпеки. Відмова поліцейських в наданні такого роду допомоги поліцейськими краю тягнула за собою накладення дисциплінарних стягнень, а також могла спричинитися до звільнення їх служби.

²⁰ Anuarul General al Municipiului Cernăuți 1936/ Alcatuit de Domițian Prodan. Cernăuți: Editura Institutul de arta grafice si editura Glasul Bucovinei, 1936. P. 248–249.

²¹ Піддубний І. Місто у міжвоєнний період. С. 176.

²² Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 pp.). С. 147.

Юрисдикція діяльності офіцерів та агентів поліції не могла виходити за межі території підлеглої поліцейської установи, у якій вони служили. При розслідуванні правопорушень офіцери і поліцейські агенти поліції були в праві самостійного накладення мінімального штрафу на порушника у разі, коли він визнавав свою провину. За інших обставин, поліцейський повинен був складений про правопорушення протокол не зволікаючи передати на розгляд до місцевого суду.

Під час виконання службових обов'язків працівники поліції, у тому числі адміністративної, повинні були носити відповідну форму встановленого зразка, якщо іншого не було прописано у спеціальних службових інструкціях. Співробітники поліції та міської варти наділялися правом на носіння зброї (на їхньому озброєнні була холодна зброя, пістолетами, зокрема системи «Браунінг» та гвинтівки – систем «Манліхер», а пізніше «Маузер»).

Щоб стати поліцейським потрібно було пройти ретельний відбір. Право на працю в органах поліції мали піддані Румунії, що відбули військову службу, мали відповідний рівень освіти, від якого залежала посада, яку міг отримати кандидат в поліцейські агенти, вахтери та офіцери. На Буковині до складу екзаменаційної комісії з

Чернівецький поліцейський Іон Веліш в однострої румунської поліції 20-х років ХХ ст. (фото з відкритих джерел у мережі інтернет)

прийому кваліфікаційного іспиту для зачислення в ряди поліцейських входили генеральний інспектор та субінспектор поліції краю. Екзамен складався в усній та письмовій формі²³.

Колишній січовий стрілець і чернівецький поліцейський Є. Драгінда щодо процедури свого прийому у 1920 році на службу в поліцію м. Чернівці згадував так: «До поліції мені було легко дістатись на рекомендацію шефа Сігуранци Мікулі, а головне покликуючись на мого вуйка Битхера – колишнього обер-вахмана при чернівецькій поліції та інспектора Тебінки. Мене прийняли.

Румуни-шовіністи в поліції ніяк не могли у своїх головах вияснити, що а є член академічного товариства «Запороже» і, маючи можливість студіювати, вступаю до їхньої поліції. Інспектор Тебінка зааргументував, що нам нічого не зашкодить, акби наш будучий інспектор чи шеф поліції в Чернівцях був матурист чи навіть з академічною освітою. Нема такого писаного закону, що всі в поліції мають бути неграмотні. Дальше заявив, що він сам мав п'ять клас гімназійних, як його австрійський уряд прийняв до поліції, і це поліції не зашкодило. Цими словами Тебінка заткав писки румунським шовіністам.

По прийнятті мене призначили на тримісячний поліцейський курс. Все проходило добре, курс був цікавий своїм матеріалом, як це було за Австрії: психологія, пізнання характерів, поліцейська тактика провокації, рукопашна боротьба японської техніки, стріляння з пістоля, як відобрати ніж від напасника, державне право й інші предмети.

Бувші австрійські офіціали мене любили, а правдиві румуни-шовіністи дивилися на мене косо. Вони були для мене нічим, бо я мав добре знайомство, подруге – я був добрим учеником і добре вив'язався при іспитах, а ці шовіністи ледве перелізли.

При іспитах я одержав два питання. Перше: хто є міністри? Я пояснив, що найвищими урядниками у державі є міністри. Друге питання: як найлегше відобрати від напасника ніж? Я показав у спосіб японський «джіво-джіцу».

По іспитах я став повноправним вахманом або як румуни називали «гарда ди Сігуранца». За три дні я дістав новий поліцейський однострій і зброю. Мене призначено на неділю о дев'ятій годині рано повнити службу коло будинку «Кафе де ля Барона» на Герренгасе – то є головна

²³ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 148–149.

вулиця в Чернівцях. Цю першу службу я виконував в асисті старшого поліциста, мого знайомого Івановича з Кіцманя»²⁴.

Отже, незважаючи на нестачу кадрів в поліції, відбирали туди далеко не всіх. Відсоток прийнятих становив трохи більше половини від числа кандидатів, що приступали до складення кваліфікаційного іспиту. Приміром, за підрахунками І. Торончука, із 40 кандидатів на посади поліцейських в Чернівцях кваліфікаційний екзамен 1 лютого 1928 р. успішно склали лише 25.

Призначення на посади вищого поліцейського керівництва, від регіональних інспекторів, субінспекторів, квесторів до шефів поліції повітових міст, здійснювалося королівським декретом. Решту офіцерів призначалися розпорядженням міністра внутрішніх справ Румунського королівства. Перед допуском до роботи у поліції, відібрані за результатами кваліфікаційного іспиту кандидати, склали службу присягу. Інспектор регіонального інспекторату поліції – перед керівником МВС. Всі інші – перед безпосереднім командуванням.

Перманентною проблемою румунської поліції на Буковині був некомплект її штатів. Керівництво регіонального інспекторату направляло численні звернення в Бухарест, прохаючи вищого керівництва країни посприяти у вирішенні цього питання. За дослідженнями І. Торончука, в 1926 р. у Чернівцях для доукомплектування всіх поліцейських секторів міста не вистачало 12 комісарів та 30 помічників комісарів.

Для подолання нестачі кадрів, особливо офіцерських, 19 грудня 1934 р. прийняли закон про спрощення процедури отримання посад інспектора, субінспектора, квестора поліції, шефа поліції, секретаря квестури поліції, секретаря поліції. Право на роботу в поліції і посідання згаданих посад, обминаючи існуючу раніше систему просування по щаблях службової драбини, мали люди з освітою – ліценціати або доктори права, судді, цивільні службовці поліції, офіцери жандармерії, а також адвокати. Проте запроваджена новація бажаного результату не дала. Статус поліції в суспільстві не зміцнився, а навпаки – органи поліції почали втрачати в очах населення свій авторитет через непрофесійність її нового кадрового поповнення. Тому вище керівництво в 1938 р. вирішило за краще скасувати спрощену систему просування щаб-

лями службової ієрархії та запровадити спеціальну екзаменаційну комісію, що мала зайнятися проведенням набору до офіцерського складу поліції і вирішувати питання просування поліцейських по службі. Поліцейським не румунам – українцям, німцям, полякам, євреям стало складно підніматися по щаблях кар'єрної драбини.

Говорячи про принципи діяльності поліцейських органів тодішньої Румунії, чернівецький дослідник І. Торончук відзначає, що «згідно з ст. 95 закону про організацію поліції діяльність поліцейських органів мала ґрунтуватись на принципах: неухильного дотримання Конституції та законів; об'єктивності та відсутності особистої зацікавленості; нерозголошення службової та державної таємниці; поваги до вищого керівництва та громадян. Працівники поліції кожного року проходили службу атестацію, основна мета якої полягала у перевірці їх професійних навичок.

З проведенням поліцейської реформи зазнав змін і внутрішній, який офіційно був й 1 червня 1930 р. регіональний інспекторат поліції Буковини затвердив оновлений розпорядок організації роботи поліцейських органів краю. Робочий день поліцейського починався о 8-й годині, а завершувався о 19-й. У святкові дні служба співробітника поліції тривала з 10-ї до 13-ї години. Робочий тиждень був шестиденним, тому субота, як і неділя, були вихідними. В ці дні у відділках поліції залишалися тільки чергові – комісар, агент поліції і телефоніст. З'являтися на роботі поза межами свого робочого графіку поліцейським суворо заборонялася, за винятком особливих обставин, передбачених законодавством. Спізнення поліцейського на службу каралося позбавленням жалування на півдня. Законодавство Румунії також зобов'язувало працівників поліції жити у тій місцевості, де знаходилося місце їхньої служби.

Для забезпечення громадського порядку при поліцейських органах існував спеціальний озброєний відділ міської варти (городових), який мав забезпечувати правопорядок та стежити за виконанням діючих нормативних актів у містах. У Чернівцях такий відділ було створено рівночасно з утворенням на Буковині румунських поліцейських органів та підпорядковувався спершу Чернівецькій дирекції поліції, з 1923 – префектурі, а після 1929 р. – регіональному інспекторату

²⁴ *Добржанський О.В., Старик В.П.* Бажаємо до України! Змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.). С. 550–551.

поліції Буковини. Чернівцях, крім відділу піших міських вартових, в Чернівцях була створена також секція кінноти. Міські вартові мали носити металевий жетон з номером. Чисельність їхнього штату корелювався залежно від передбаченого у державному бюджеті фінансування. У 1926–1934 рр. в Чернівецькому повіті налічувалося 222 міських вартових. З них 190 перебували в м. Чернівці, 10 знаходилися у секції Козмень, по 6 – у секціях Грігоре Гіка-Воде, Заставна, Садгора та чотири були по селах. Особовий склад міської варти включав шефа загону, 9 шефів секцій, 12 старших сержантів, 200 міських вартових²⁵.

Співробітники відділку комісаріату Калічанка квестури поліції м. Чернівці (1934 р.)

Чергові трансформації в організації поліції та міської варти краю, який з 1938 р. став на

офіційному рівні іменуватися Сучавським цинутом (областю), відбулися після встановлення у лютому 1938 р. в Румунії королівської диктатури.

18 липня 1938 р., в період перебування на посту міністра МВС А. Келінеску, вийшов новий закон про організацію поліції в країні. У ньому було передбачено переведення поліції міст – повітових центрів у підпорядкування командувачів жандармських легіонів. Виняток мали становити поліцейські органи в містах Бухарест, Олтеція та Сіная. Проте, цей задум зазнав невдачі з огляду на неспроможність механізм нової реструктуризації поліції і жандармерії. Зважаючи на виниклу проблему, у лютому 1939 р. поліцію було виведено з підпорядкування командування жандармерії.

Чергова реформа органів поліції та кадрові зміни в її структурах у Сучавському цинуті відбулися 1 березня 1939 р., коли вийшов наказ міністерства внутрішніх справ Румунського королівства, який мав на меті зміцнення поліцейського апарату, наділивши його працівників надзвичайними повноваженнями, для більш ефективної імплементації в життя політики короля Кароля II щодо централізації влади на місцях²⁶.

Варто відзначити, що в 30-х роках ХХ ст. статистика злочинності на Буковині, і особливо в Чернівцях, суттєво зростає. З новою силою відновилися торгівля жінками, яких банди злочинців доправляли з Чернівців за кордон через порт Констанца. У опублікованому бухарестським журналістом Іоном Ціком в «*Ilustrațiunea română*» інтерв'ю одного чернівецького поліцейського, зазначалося, що такого роду злочинна діяльність існувала тут завжди, але останнім часом набула нового розвитку: «Архів, успадкований від австрійської поліції, є свідком того, що прекрасна Буковина мала, серед стількох знаменитостей, найвідоміших і найнебезпечніших торговців жінками... Я пам'ятаю, що одразу після Об'єднання Чернівці знову стали центром торгівлі людською плоттю. Повернулися національні та міжнародні банди, повернулися найвправніші та найзухваліші торговці, які відродили розквіт цієї мерзеної торгівлі. Дівчата та жінки зникали, як вівці взимку з кошари, коли нападають вовки. Ми боролися тоді, як боре-мося і зараз. Але боротьба була надзвичайно

²⁵ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 148–150.

²⁶ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 150.

важкою, бо торговці, переважна більшість яких були злочинцями, що відбули покарання, або людьми у вічному конфлікті з правосуддям, отруйними бур'янами в багні суспільства, боролися найвишуканішими засобами, таким чином, що здебільшого їм вдавалося обдурити нашу пильність. Апарат міжнародних торговців, як ви побачите, досить складний. Це ціла павутина, з якої жертва ніколи не вирветься. Я стежив лише за певною кількістю хлопців, за такою кількістю брудних оборудок і заарештував так багато підозрюваних, спійманих на гарячому, що став для цих осіб справжнім страховиськом... Згідно з моїм стилем роботи, я прийшов, щоб виявити подвиги «майстрів» та йти по їхньому сліду». Далі в інтерв'ю, страж порядку наголошує на обставинах, що спричинилися до входження столиці Буковини в своєрідний трикутник торгівлі жінками: Чернівці-Бухарест-Констанца, наголошуючи, що торговці жінками є скрізь. «І якщо наші Чернівці забезпечили собі таку популярність, то виною можуть бути лише обставини, які дозволили міжнародним бандитам скористатися близькістю цього прикордонного міста та існуванням якихось «спеціалістів», спадщини старої монархії, які скористалися не зовсім ясними повоєнними часами»²⁷. Журналіст відзначає, що завдяки втручання поліції деяких жертв вдалося вирвати з рук транскордонних банд торговців, як, наприклад, «пані Попеску з Бурдужень, яку заманив такий собі Чірович; двох неповнолітніх, яких відправив на експорт за підробленими документами торговець людьми М. С. з Чернівців; двох дівчат, проданих банді торговців людьми кілька років тому за 70 000 лей нібито представником судноплавного агентства; дівчину Анну Г. І. з Клужа; Розу Сон та Соню Залмізу, які потрапили до рук міжнародної банди, що діяла в Чернівцях; Цілі та Распель, яким рік тому завадили виїхати. І багатьох інших, яких наша влада врятувала з «фатального трикутника»²⁸.

Поряд з торговцями жінками, найбільшу активність виявляли в цей період також групи гангстерів – зломників сейфів. Їхню кримінальну діяльність в столиці Буковини та інших містах Румунії так само докладно висвітлив у серії статей в «*Ilustrațiunea română*» за 1935–1936 рр. вже згадуваний журналіст із Бухареста І. Цік,

якому вдалося поспілкуватися не лише з чернівецькими поліцейськими, які їх ловили, але й з самими членами гангстерських угруповань, котрих він називає не інакше, як «сталеві вовки». Варто відзначити, що ці злочинці досить вправно і успішно зламували сейфи в Чернівцях та інших значних центрах ділового життя Румунського королівства. Місцем проведення дозвілля «сталевих вовків» в Чернівцях стала «корчма без назви», що мала в місті недобру славу.

Найбільш зухвалими кримінальними елементами з-поміж «сталевих вовків» були Е. Вольф та брати Тартаковери. До числа успішних операцій останніх слід зарахувати злам сейфу в ювелірній лавці Меділанського. Не менш активними у справі зламування сейфів люди Вольфа. Однак, при спробі обікрасти сейф з грошима в секретаріаті Чернівецького університету удача їм зрадила – дістатися до готівки завадили міцні металеві двері, хоча до цієї банди входили найкращі професіонали своєї справи. У ряди гангстерських банд, які Н. Цік називає «сталевими вовками», входили особи різного віку, національностей (євреї, німці поляки, румуни, українці) та соціального походження. Серед них були навіть жінки, які за вправністю не поступалися чоловікам.

Для боротьби зі «сталевими вовками» квестура поліції Чернівців, яку очолював тоді квестор А. Гіня організувала у 1935 році антигангстерську службу, до складу якої входили шеф юридичної поліції С. Хаммер, комісар Ю. Поповіч, «батько і гроза злодіїв», зі своїми підлеглими та шеф бюро ідентифікації А. Нікифоровіч.

Поліцейські досягли певних успіхів у боротьбі зі злочинними бандами «сталевих вовків». Одні злочинці потрапили за ґрати, хтось рятувався втечею за кордон. Так, заарештованого І. Чаушу, «окрім крадіжки грошей з кас, поліцейські звинувачували в спробі пограбування потяга, шляхом підкладання бомби під рейки. Щастя пасажирів полягало в тому, що під час огляду кантонер виявив бомбу і, таким чином, вдалося уникнути катастрофи, яка коштувала б багатьом життям». Інший затриманий І. Семенюк із передмістя Роша починав свою кар'єру грабіжником із крадіжок курей, але врешті йому

²⁷ *Țic I. Neguțătorii de femei // Ilustrațiunea română. 1933. Anul V. № 51. 13 Decembrie. P. 6–7.*

²⁸ *Țic I. Neguțătorii de femei. Tringhiul fatal // Ilustrațiunea română, 1934. Anul VI. Nr. 6. 31 Ianuarie. P. 6–7.*

вдалося зламати сейф з грошима чернівецької ратуші²⁹.

Злодій з Буковини, українець Г. Крижановський, винайшов у Румунії «сталеву корону», в яку вставляли «сталеві зуби», а особу винахідника виявив професор Г. Гросс з Граца, автор «Посібника для слідчих поліції». У грудні 1935 року, коли Крижановського заарештували співробітники честури поліції Чернівців, журналіст І. Цік отримав можливість взяти у нього інтерв'ю, граючи на його почутті гордості як винахідника, підкресливши, що апарати для ацетиленового зварювання, якими користувалися грабіжники з банди Вольфа, перевершували кримінальну технологію румуна І. Попеску. Крижановський знав і захоплювався американським методом розриву вибухівки, при якому шум мінімізували за допомогою глибоких отворів, в які вставляли вибухівку, а також накриття сейфа ковдрами та подушками. Про мотиви, що спонукали цього звичайного сільського хлопця стати на злочинний шлях, І. Цік зазначав, що той «став крадієм через свою любов до Соні, дівчини з українського села, яка чекала дорогих і яскравих речей. Без Соні він залишився б чесним і економним орачем»³⁰.

Незважаючи на успішні затримання зломників, їх ряди поповнювалися новими шукачами легких грошей. Отож, в наступні роки число злочинів у цій сфері не зменшилося. Так, за повідомленням часопису «Glasul Bucovinei» від 12 грудня 1937 р., вночі 10 грудня в різних частинах Чернівців було здійснено три крадіжки зі зломом, а наступної ночі ще три. Більшість злодіїв були виявлені і заарештовані поліцією. Одному з них було 23 роки³¹.

Поширеним злочином залишалися пограбування. За повідомленням газети «Czernowitzer Tagblatt» від 5 грудня 1937, у Вашківцях «невідомий чоловік о 7-й вечора вдерся до продуктового магазину Арона Грайфа, розташованого в

самому центрі міста, та вкрав 17 000 леїв готівкою з шухляди». Сталося це, коли власник крамниці ненадовго зайшов до квартири, що прилягає до магазину, а потім, повернувшись до магазину, помітив, як хтось пореється з шухлядою прилавка. За твердженням кореспондента, «перш ніж власник встиг покликати на допомогу, грабіжник кинув його на землю та погрожував ножем. Бандит забрав 17 000 леїв з шухляди та втік. Його слідів немає»³².

Подекуди грабунками займалися цілі організовані банди. У 1931 р. набула розголосу справа про викриття поліцією в Кіцмані банди Івановича, яка відзначилася резонансними пограбуваннями і вбивствами в селах Кіцманського повіту та в повітовому центрі. Спершу бандити промишляли в Лужанській долині на підступах до Кіцманя, грабуючи поодиноких подорожніх, що поверталися з чернівецького базару. Потім стали чинити напади на заможних господарів, міщан та торговців в місті. Фатальним став для них напад на місцевого дідича і примаря Л. Константиновича, який не лише дав рішучу збройну відсіч бандитам під час нічного нападу, але й домігся від поліційних органів активізації дій з розкриття банди після арешту бандитів засудили у 1934 р. до довічного ув'язнення³³.

За свідченням П. Деманта (Вернона Кресса), у ті часи була «робота поліції далеко не бездоганна, але справ у неї справді було по горло (...). Сумувати не доводилося: крадіжки, зломи, грабунки, вбивства траплялися щоденно. Навіть ті газети, які мали літературну сторінку і передплачувалися солідною публікою, рясніли повідомленнями про страшні й криваві події. Кілька місяців «цар вбивць» Теодорович тримав жителів міста у напрузі, поки не попався. Однак, здійснивши чергову втечу, він зібрав нову банду, катував і вбив двох стареньких прямо в центрі міста, знову попався й так роками, адже в Румуніє не існує смертної кари.

²⁹ *Țic I.* Din Lumea marilor Spărgători. «Lupii de oțel»// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 47. 13 Noembrie. P.6-7; *Țic I.* «Lupii de oțel». Pe urma «Lupiiilor» prin Spelunci// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 48. 30 Noembrie. P.10-11; *Țic I.* În bărlagul «Lupii de oțel»// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 49. 27 Noembrie. P.6-7; *Țic I.* «Lupii de oțel». Eduard Wolf, «regele» Spărgători internaționali// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 50. 4 Decembrie. P.6-7; *Țic I.* «Lupii de oțel». Eduard Wolf, «regele» Spărgători internaționali// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 50. 4 Decembrie. P.6-7; *Țic I.* «Lupii de oțel». Banda lui Eddy Wolf// *Ilustrația română*. 1935. Anul VII. Nr. 51. 11 Decembrie. P.6-7; *Țic I.* «Lupii de oțel». Printre «Gentelmen-ii Spărgători»// *Ilustrația română*. 1936. Anul VIII. Nr. 1. 1 Ianuarie. P.6-7.

³⁰ *Țic I.* «Lupii de oțel». La «flacăra de oxi-acetilen»// *Ilustrația română*. 1936. Anul VIII. Nr. 2. 5 Ianuarie. P.6-7.

³¹ *Glasul Bucovinei*. 1937. 12 Decembrie. P. 4.

³² *Czernowitzer Tagblatt*. 1937. 5. Dezember. S.5

³³ *Кривого Г.П.* Кіцмань і кіцманчани. С.307-308.

Кишенькові злодії, гравці у трилисники, шулери, сутенери, солідні злодії – у всіх була вогнепальна зброя, а ніж у всякого селянина, що приїздив на базар. Кримінальники ворогували між собою.

Чотири брати Вагнери (двоє з них були медвежатниками, двоє заробляли на хліб щоденний у поті лица як сутенери, і всі четверо справно відвідували католицьку мессу), виходячи якомсь із костелу, просто на панелі поряд з гауптвахтою зчепились з дрібним сутенером Ярославським та його бандою (...). Поки стривожений черговий по гарнізону піднімав наряд (...), Вагнери застрелили двох ворогів і врятувалися втечею до гетто старого міста незважаючи на те, що були німцями, а не євреями. Мирні євреї тоді об'єдналися з ними проти спільного ворога – солдатів у румунській формі»³⁴.

У цей же період поліцейські органи суттєво посилили нагляд та розпочали більш активну боротьбу проти ліворадикального комуністичного, праворадикального легіонерського та іредентистського українського рухів³⁵.

Румунська поліція припинила свою діяльність на території північної частини Буковини та Хотинщини 28 червня 1940 р. у зв'язку із зайняттям цих теренів частинами Червоної армії³⁶. Поліцейські структурні підрозділи та більшість співробітників евакуювалися до Сучави, в південній частині краю, що залишилася з Румунією. Швейцарський консульський агент Н. Кюнцле, що о тій порі перебував у Чернівцях, так інформував свого міністра Р. де Века про події, що там відбувалися перед вступом до міста радянських військових підрозділів: «Прийшло повідомлення, що місто о 14 буде передане совітам. Чиновники і судді та примарі були поставлені про це до відома о пів на 11 год., їм відразу надали в розпорядження потяги, а у місті почався страшний безлад, як у мурашнику, коли його потривожиш (...). Так продовжувалось до 3 год пополудні.

Поліція, здавалось, після 12 год взагалі десь зникла, так само як і румунські військові,

і близько 3 год по обіді не можна було побачити жодного охоронця чи військовослужбовця»³⁷.

Після встановлення радянської влади приміщення колишньої дирекції поліції в Чернівцях зайняло НКВД, а керівництво міліції розмістилося в будівлі колишньої фінансової дирекції на вулиці короля Фердинанда (Головній). З початком арештів і репресій, що проводили органи НКВС проти колишніх представників панівних верств, румунських функціонерів та співробітників силових структур, які з різних причин не покинули край під час евакуації 28 червня 1940 року, а залишилися на місці, були заарештовані й колишні службовці поліції. Зокрема, актор румунського театру в Чернівцях Пепе Георгеску у своїх спогадах згадує в числі заарештованих у березні 1941 року радянськими правоохоронними органами чернівчан також комісара Панаїтеску та інспектора поліції Пігала, з яким він сидів певний час в одній камері³⁸.

Отже, у підсумку можна констатувати, що вступ на Буковину румунських військ в листопаді 1918 р. та прилучення краю до Румунії спричинився до трансформації місцевих поліцейських органів і подальшої їх уніфікації за зразком поліції старого королівства. 1923 року дирекція поліції у Чернівцях була перетворена у поліцейську префектуру, а відтак реорганізована у регіональний інспектора поліції. У Чернівцях також діяла квестура поліції. Основним завданням румунської поліції була боротьба кримінальними злочинами, здійснення слідства та розшуку злочинців, охорона існуючого державного та суспільного ладу, нагляд за настроями населення у містах та селах, за іноземцями, пресою, и громадсько-політичними організаціями. Крім того поліцію залучали до розгону масових протестних акцій соціального та національного характеру. Із встановленням в північній Буковині влітку 1940 року радянської влади, проти колишніх службовців румунської поліції, які залишилися в краї, почалися репресії.

³⁴ Кресс Вернон. Моя первая жизнь. С.227.

³⁵ ДАЧО, ф. 30, оп. 1, спр. 96, арк. 1–2, 11, 13–14, 19–20; Піддубний Г. Буковина, її минуле і сучасне. С. 76, 113, 130, 189, 200, 236; Нариси з історії Північної Буковини. С. 287, 289, 294, 297, 313; Bruja R.-F. Originea, înființarea și organizarea Frontului Renașterii Naționale (1938–1940)// Р. 270, 272; Bruja R.-F. Traian Braileanu in Documents (III). Р. 298–302.

³⁶ Торончук І.Ж. Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.). С. 150.

³⁷ Буковина: національні рухи та соціально-політичні процеси 1918–1944 рр. Погляд дипломатів (Документи)/Упор., ред. В. М. Заполовський, упор., ред. С. Д. Осачук. Чернівці: Зелена Буковина, 2007. С. 204.

³⁸ Georgescu P. 265 de zile la Cernăuți sub ocupatie bolsevice. 28 Iunie – 20 Martie 1941. București: Fratia romaneasca, 1942. Р. 36–37.

References

1. Zapolovskyi V. (Ed.) (2007) *Bukovyna: natsionalni rukhy ta sotsialno-politychni protsesy 1918–1944 rr. Pohliad dyplomativ (Dokumenty)*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. [in Ukrainian].
2. Dobrzhanskyi O., Staryk V. (2008) *Bazhaiemo do Ukrainy! Zmahannia za ukrainsku derzhavnist na Bukovyni u spohadakh ochevydtsiv (1914–1921 rr.)*. Odesa: Maiak. [in Ukrainian].
3. Dobrzhanskyi O., Staryk V. (2009) *Zmahannia za ukrainsku derzhavnist na Bukovyni (1914–1921 rr.)*. *Dokumenty i materialy*. Chernivtsi: Chernivetska oblasna drukarnia. [in Ukrainian].
4. Kress V. (2008) *Moia pervaia zhyzn: Nevydumannaia povest*. Chernovtsi: Zelenaia Bukovyna, 296 [in Ukrainian].
5. Kryvoho H. (2011) *Kitsman i kitsmanchany. Pohliad kriz prostir i chas. Istoryko-kraieznavchyi narys*. Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].
6. Piddubnyi I. (2009) Misto u mizhvoiennyi period. *Chernivtsi: Istoriia i suchasnist. Yuvileine vydannia do 600 – richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 164–222 [in Ukrainian].
7. Toronchuk I. (2024) *Bukovyna u pravovii systemi Rumunii (1918–1940 rr)*. Odesa: Vydavnytstvo «Yurydyka». [in Ukrainian].
8. Chuchko M. (2024) Pravoohoronni orhany na Bukovyni v roky Velykoi viiny (1914–1918). *Rusin. Mezhdunarodnyi istorycheskyi zhurnal*. 76, 133–175 [in Ukrainian].